

Tam nekje nad severnim Dravskim bregom, kjer Haloze iščejo zveze s svetom sestrskih Slovenskih Goric, se zasveti Ormož, še naprej proti vzhodu Središče. V nejasni dalji se izgubi ogromna rajda kakor v eno črto stisnjenih Slovenskih Goric, v solncu se kopajočih... Za Klenovnikom v Varaždinskem polju se skriva Varaždin, za njim v ravnini pa se zablise pas Drave: tam je »začetek« brezmejnosti v dalji; naše oko je preslabo, da bi v tej dalji še kaj razločilo. Od Varaždina proti severovzhodu se še medlo razloči nekaj kakor Čakovec, a dalje, dalje nejasna, komaj vidna črta, očitno zopet gorice: pozdravljena naša Slovenska Krajina — Prekmurje, dežela prosečih rok, k nebu se vijočih topolov!

Na skrajnem vzhodnem obzorju morda še razločiš črte našega zaslužjenega Snežnika — »Monte nevoso«. S kakimi mislimi? Z mislimi na našo okrnjeno slovensko domovino!

Ti sanjaš, kakor moreš sanjati le na najvišjih vrhovih, ki nam dostikrat ne nudijo niti pol tega kakor ponižna Ravna Gora. Ostani nam — »ravna« in — naša!

Dr. H. Tuma:

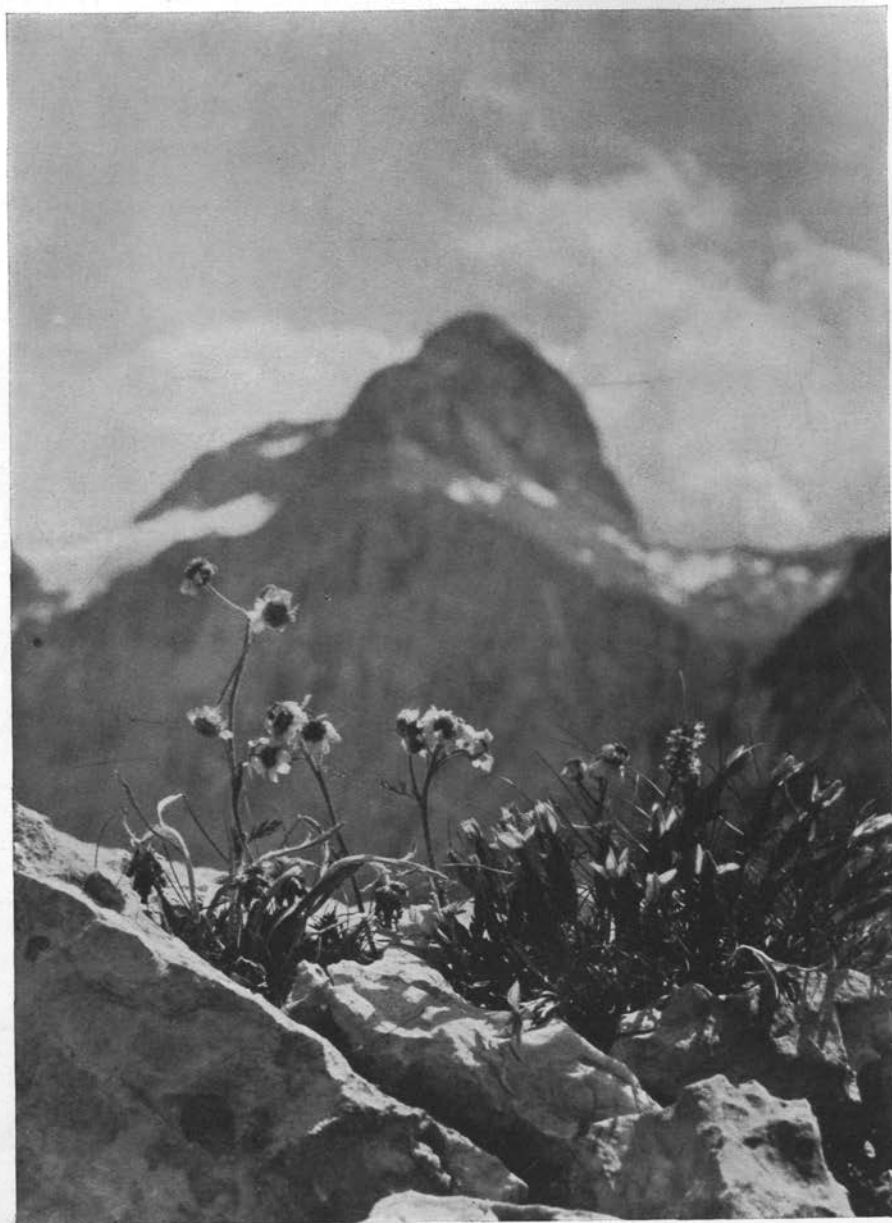
Beneška Slovenija

(Dalje.)

Vendar tudi Brijei zahajajo kot delavci v tujino, odkar je l. 1866 Italija zasedla Beneško Slovenijo. Od takrat naprej so javni davki tako narastli, da je revnejši del prebivalstva primoran pošiljati svoje sinove kot zidarje in težake v svet. Občina šteje zaradi tega na leto okoli 600 sezonskih emigrantov, večinoma iz sosesk. Brijei govore med seboj izključno domači dialekt; vsi moški, a tudi večina odraslih žensk znajo pa tudi furlanski. Pod občino Brda spadajo vasi Podbrdo (Cesaris), Mevkiči-Mikoti, Hrastje, »Na Vas« ali »Na Tèru« (Pradielis), Šimci, »Tam na ta Bieli« in »Za Vrhom«. Nekam odležna od srenje je soseska »Za Vrhom« (Villa Nuova) 671 m, ki šteje štiri sela: Dolina, Funtiči, »Za Jamo« in Ruše. V bližini teh vasi se nahaja največja špilja⁴ Beneške Slovenije; leži 616 m nad morjem in ima dva vhoda. Doslej je znana v 2 km dolžine, na dnu je ponikajoči se potok. Druga špilja se zove Globidnica pri vasi Ujont (laški Viganti), obe besedi neraztolmačeni.

Slovenščina v vseh navedenih vaseh dobro drži in je v izključni rabi doma; čudno pa je, da najvišje samotno ležeča soseska »Za Vrhom« sili v italijanščino. Dekle v Brdem, katero sem ogovoril, mi je prav zaničljivo opazilo: »Mi znamo laški, pa govorimo slovenski, tam gori pa ne znajo laški, a se silijo biti Italijani. Za Vrhom na pr. govore: ‚Porta mi la kantrega‘, slede potem slovenske besede, ker ne znajo laški naprej. Če človek česa ne zna, naj se nikar v to ne sili.«

⁴ Rabim za Grotte besedo špilja, ki velja tudi v hrvaščini; jama je splošno Grube.

Naš Triglav

Foto Cveto Svigelj

Njtoica

Po sebi se razume, da je bil moj prvi obisk holmu na Plesalici, odkoder se uživa lep pregled po Trski kotlini. Razgovarjal sem se z domačim župnikom, ki je sicer trd Italijan, a se je priučil slovenščini tako, da razume prebivalce. Drugače pa je z občinskim tajnikom, in to je značilno za razmere v Italiji sploh: majhen trebuhast človek, bivši advokat iz Sicilije. Domačini so mi pravili, da je prestal daljšo kazen zaradi prevare. Po prestani kazni pa so mu nakazali mesto tajnika v najlepši slovenski vasi! Po vnanjem obnašanju se je prilagodil domačim šegam, nosil je celo črne žametaste »scarpetti« z veliko bingljajočo črno petljo nad nartom — tako obutev namreč nosijo v Brdih popolnoma enako ženske in moški. Bil je prav zgovoren in vsiljiv možic, meni zoprn, ker sem precej zaslutil, da se mu predobro godi in da se peča z vsem mogočim.

Brijci, katere sem spoznal, so prijazni, obenem previdni. Vajeni so čuvati lastno besedo. Šele, ko so spoznali moje živo zanimanje za vse, kar je domačega, so postajali pristopnejši. V zadnjem času je občina zgradila veliko mlekarno z modernimi stroji. Tudi to je vzrok, da je ta največja vas začela zanemarjati planine ter drži živino v štalah. Planine so prepustili posameznim družinam. Nasprotno imajo Podbrdci sočne planine: »Tam za Topóu«, »Tam na Tace«, »Tazaoro« (izg. za Tam za goro). Brijska mlekarna predela dnevno mleko 700 krav. L. 1905, ko je bilo ekonomsko stanje Beneške Slovenije najboljše, so šteli v vsej občini 2000 krav; število je po vojni precej padlo. Molzejo le dvakrat na dan, zvečer in zjutraj. Z večernega mleka posnemajo smetano, posneto mleko in polnomastno zjutranje

pa gre v kotel. Mleko se pogreje na 30°, potem se vloži sirišče, nakar se toplina zviša na 40° ter se nastajajoča gruda »razbije« v prosnico; vendar na Brdih tega izraza več ne poznajo, marveč rabijo laški izraz »spurgo«. Imajo pa zato samostojne izraze, govoreč, ko se mleko pričinja skutiti, da »spadne« in napravi »gnezdo«, t. j. sirno grudo, katero dvignejo iz prosnice. Ostalo prosnico nanovo posnamejo. Skute ne delajo. Za besedo trnač rabijo mešavnik. Tudi izraza skutnik za sirni kotel ne poznajo in pravijo le »kotóv«. — Kar ostane po posneti prosnici, porabijo za pičo. Sirar Peter Sinico je jako inteligenčen in izveden človek. Za prislugo ima same ženske, ki so vse svetlo, lično oblečene in čiste, kakor prisluga v bolnicah. Sinico mi je o sedanjem stanju med Beneškimi Slovenci mnogo novega povedal. Posebno Trsko Slovenijo dobro pozna, ker je na različnih krajih siraril. Bil je precej optimističen in je trdil, da govore slovenski med seboj celó še v Kuji (Coia Slava), Smrdeji, pri Bratinih (Frattini) v Ovšjem, v Podkrasju, v Mali Mažeriji, Potoku, Logu, Steli in Romandolu. Pod Ahten je navedel Gornji Črnel (Črneja) /in Porčinj (Porzús), pod Gorjane (Montenars) Breg, Škarbane in Flipán. Tudi Čižerija je po njegovem mnenju še večinoma slovenska in celo v Erbi naj bi še večina prebivalstva razumela oba jezika, le da se na javnem izogibljejo slovenščine. Po informaciji Sinica bi torej sklepal, da je narodnostni položaj nele v občini Brdo, ampak tudi nižje doli do pod Tarčent približno precej isti, kakor je bil pred vojno, le da ljudje bolj skrivajo slovensko govorico.

Viskorša, Monteaperto 633 do 496 m.

Viskorša pomeni drevo oskoruša ali oskorš, *Sorbus domestica*. Laška beseda pa ni prevod, marveč umetna beseda, ki morfológično odgovarja dobro, kajti pomeni »Odrpta gora«, kar velja za plano, svetlo pobočje Velikega Vrha, pa tudi za vas samo, ki je po obronku skoraj za 150 m višine na dolgo razpoložena. Dasi je Viskorša bližja vasi Brd, spada pod občino Platišče.

Po par dnevih prijetnega bivanja v Brdih in sprehajanja po lepi, sveži okolici sem odrinil zarana ob štirih zjutraj proti Mevkičem (t. j. prva vasica nad Brdom), ker sem hotel isti dan po slemenu Malega in Velikega Vrha ali čez Karnahto na Prédolino in Platišče ali pa skozi Viskoršo po debru Karnahte v Neme (Nimis). Vreme ni bilo kazno ter sem se odločil, da pojdem v Neme.

V Mevkičih sem dobil za vodnika nekega Jakoba Mizza. Je dober posestnik, kakor vsi v Mevkičih. Ima skoraj gosposki pristavi podobno domačijo, prostorno dvorišče in po pročelju hiše, obrnjene proti jugu, široko po latnikih⁵ razpleteno trto. Mizza je dober Slovenec, kakor vsa njegova družina, politično pa se priznava za usrdnega Italijana in njegov sin, lep, stasit mladenič, nosi z zavestjo črno fašistovsko

⁵ Latnik imenujejo po celem Goriškem napravo, po kateri je izpeljana trta tako, da se ovija okoli vodoravno položenih latic, ki slone na eni strani ob zidu, na drugi na pokončnih drogovih (Rebenlaube). Ob ugodnem letu jeseni vabljivo visi grozd pri grozdu nad vhodom v hišo.

Viskorša

srajco s širokim usnjenim pasom. Odrinila sva po novi cesti, katero so razširili po vojni iz prejšnje tovarne poti, ki vede iz Brda čez dvojno vas Mevkiči-Mikoti po obronkih Malega Vrha proti veliki vasi Viskorši nad dolino Sušiča. Tudi Mizza mi je razlagal razmere v Beneški Sloveniji in tolmačil krajevna imena, koder sva mimo hodilâ. Karakteristična je Préseka 629 m, t. j. zajeda v pobočju Malega Vrha. Ime je na zemljevidu pokvarjeno v Prijesaka, prej pa v Priesita; prof. Rutar pa je to potvoro popravil samovoljno v Prezid. Cesta vede mimo gorskih senožeti, samotna in razmerno visoka okoli 600 m. Lep pogled po dolini na vzhod je pri cerkvi Sv. Trojice ob 656 m. Na levo gor se dvigajo po vrsti rebra Kolk, Rebár in Rávanca. Trsko slovenščino pripisujejo čakavščini in vendar izgovarjajo tod, kakor tudi v Reziji, kranjski Kuk za Kolk, dočim bi ravno nasprotno sledilo, ker Kranjec izgovarja besedo Kuk. Že od Sv. Trojice dol se vidi pred seboj razprostrta širna vas Viskorša.

Na desnem bregu doline je gozdnato sleme Breg 643 m in Čelo 576 m, okoli katerega se zavije proti jugu Karnahta, ko pride od zahoda po izlivu Sušiča. Vse pobočje Visokega Vrha nad vasjo se strmo dviga, a je drnato razrito po kamenih plazovih in žlebovih; sprva strmo naravnost navzgor pa vede v ozkih gostih vijugah potem vprek vojaška pot izza vojne do prehoda pod Špikom ob 1536 m. Sploh je vse pobočje dolge rajde do debra Téra naprej pa daleč nad Kobariškim kotom travnato, a za živino prestrmo. Mizza mi je vedel povedati tudi imena hribov zad za Karnahto. Posebno mi je imenoval za vrh 984 m Jédovica, dočim ga od Nadiške strani imenujejo »Na

Gradu«, po izgovoru »Na Hrad«. Ves prostor ob Prédolini 832 m je imenoval Bojna, kar imenujejo v Platiščih Bona, t. j. planota, iz katere prihaja potok Bončič, ki se izliva v Nadižo. Kaj pomeni beseda Bona, mi niso znali ni tod, ni v Platišču raztolmačiti. Pleteršnik ima bona za vrsto krote Bufo vulgaris, kar pa za travnato planoto ne more veljati.⁶ Precej dolgo pot od Mevkičev do Viskorše sva se z Mizzo dogovorila in tudi vreme se je vedno bolj čmerilo. Radi tega sem konec vasi Viskorše Mizzo odslovil.

Viskorša je najprostranejša vas v Beneški Sloveniji, čeravno štejejo Brda in Platišče več prebivalcev. Hiše so raztresene, vse zidane. Viskorški moški večinoma hodijo čez poletje v svet na delo kot zidarji. S prihranki so zgradili svojo lepo čisto vas. Imajo na dveh krajih vodovod ter vse naredi vtis udobnega gospodarskega položaja. Ves dohodek, kolikor ga imajo doma, pa prihaja od živinoreje. Veliki Vrh in vse severno pobočje tja do Jalovca ima toliko sena, da presega potrebe živine. Radi tega se tudi ne zmenijo dosti za planine in drže govedo večinoma v štalah. Viskorci so nekam bolj odljudni od Brijcev. Ne spuščajo se radi v pogovore.

Cesta iz Viskorše proti vzhodu se niža precej strmo v ovinkih v debro Sušiča in Karnajte. Na razkrižju ceste v sovodnje Sušiča in Karnajte ob 384 m je nova naselbina, ki nosi ime Villa fredda, t. j. mrzla pristava, prav nova mestna stavba. Že v dolnjem debru Karnajte je vas Debelič (Debello). Od tod vodi vsak dan avtobus ali, kakor pravijo v Italiji: corriera, v Neme. — Četudi se je vreme dočela skazilo in se je obečal dež, nisem hotel v voz, marveč sem šel peš naprej po hladnem senčnem debru Karnajte. Voda je čista, planinska, struga stisnjena med strmo nizdolje gorske grmade Krnic na desni, na levi pa vrhov, ki se vrste proti jugu: Pleče 766 m, Kladje 852 m, Plajúl 621 m.

Od levega brega priteče potok Gorjanka (Gorgons). Ob Gorjanki leži vas Tepana, kjer je županski urad za občino Platišče. Debro Karnajte postane posebno ozko med Čonjem 807 m na desnem in Kladjem 852 m na levem bregu. Pod Kladjem na mali planoti leži vas Krnica (Monteprato). V tesnem pod Krnico me je ujel dež, da sem moral nekaj časa vedriti. Počivaje sem začutil vso samoto, ki vlada v tem zapuščenem debru. Pod Pajulom se jame dolina odpirati, širijo se senožeti, obdelano polje, sadno drevje in prikaže se trta. Že ob 8 zjutraj sem bil v Torlano di sopra, ki je velika, prva čisto furlanska vas. Poizkušal sem izpraševati, a nikdo ni več razumel slovenske besede. Gore široko odstopajo na levo in desno, pred seboj imaš rodovitno predgorsko gredino, na kateri leži Torlano di sotto, slov. Trlan 234 m. Na desno doli grede na zadnjem obronku Krnic (Bernardia) ti leži zadnje slovensko selo Romandol 365 m. Solnčni bregovi rode trto dobrega vina posebne vrste (verduzz). Karnajte je stopila v Furlansko ravnino.

⁶ Konstantin Porphyrogenet navaja *Boyz* za reko v Dalmaciji.

Med rodovitnim poljem sem dospel okoli 9. ure v N e m e. Kraj je podoben mestecu. Ima več delov precej raztreseno po ravnini, središče je Centa. Neme so bile menda ena prvih trdnjav pod Benškimi hribi, bile so ves čas srednjega veka cerkveno središče in še pozno v novem veku romarska pot za Rezijane; še danes je tam sejmišče prebivalcev dolin Sušiča, Gorjanke in Karnajte. Poročajo, da so Rezijani hodili v Neme dolgo pot mimo »Matere božje v Slemenčičah« 1069 m čez prelaz Krnic v dolino Belega Potoka, po dolini »Dol po Meji« do Téra in čez Préseko v Karnahoto. To pot so delali sprva vsaj za velike praznike, dokler niso dobili lastne fare.*

V Nemah sem si hotel ogledati cerkev Sv. Gervazija, v kateri je še rezijanski oltar, imenovan slovenski. Ne da bi pogledal na zemljevid, sem prišel do cerkve v Centi, bila je zaprta. Stopil sem nedaleč od cerkve radi tega v lično, skoraj mestno hišo, ki se mi je zdela župnišče, da bi povprašal po rezijanskem oltarju. Šel sem skozi hišno vežo, ne da bi se kdo oglasil, potrkal na prva vrata ter stal v kuhinji, meni nasproti pa velik pes volčjak, ki je zarezal proti meni in kazal svoje ostre čekane. Gosposko oblečena žena je vsa preplašena prihitela iz sosedne sobe ter z roko migala služkinji, naj psa prime za moriže⁷ ter ga odpelje. Komaj je služkinja to storila, se je gospa vsa onemogla spustila v naslanjač ter ihtela: »Oh gospod, kakšen strah! Vsak čas sem mislila, da Vas raztrga. Naučen je tako, da takoj popade ljudi, ki nosijo oprtnik.« Jaz seveda tega strahu nisem užil, pač pa sem uvidel, da bi bila zgodbica lahko drugače izpadla.

Pregledal sem vse Neme, ki so morale biti še v srednjem veku čisto slovenske. Imele so tudi dolgo časa svojo lastno sosednjo. Sedaj so še sejmišče za hribovske vasi. Večina prebivalstva soseske nad Nemami je še sedaj slovenska: Romandol, Gornji Črnel⁸, Podbreg (Pecolle), Krnica, Visont laški Chialmins, Šturmi, Tamar. V Nemah je ohranjena tudi marsikatera stara slovenska šega; tako praznujejo še posmrtno sedmino, pojedino, na kateri se jedo »bobi«.

Nebo se je bilo zjasnilo, že ko sem prišel v Torlan. Pod Nemami sem si hotel ogledati široko prodišče Téra, ko stopi v nižino ter se zlije z Karnahoto, potem ves čas ob Téru v Tarčent nazaj. Svet je brdast, nekateri griči pa so še ohranili slovenska imena: Zuc di Morrig (Moriž) 343 m, Ciuc (Čuk) del Ronco 251 m, Ciuc Gurniz 247 m. Na obronkih Krnic (Bernardia) na severu se belé slovenske vasi: Log (Sedilis), Zatrepi, Potoki, Kozjani, Pri Logéh (Usiunt).

Proti 11. uri sem bil v Tarčentu.

(Dalje prih.)

* Besedo N e m e razlagajo sicer iz latinskega nemus (t. j. gaj) ter se pri tem filologij sklicujejo na zgodnji nemški prevod »Im Hag«, t. j. v gaju. Oblika pa se mi zdi tako slovenska, da dvomim o pravilnosti prevoda, ne morem pa dobiti jezikovnega temelja za besedo. Tudi latinska oblika »apud Nemach« s slovensko končnico »pri Nemah« me dela nesigurnega.

⁷ M o r i ž e, pl. t., v Reziji: ogrljača za pse z nataknenimi bodicami.

⁸ Laški pišejo Cergneu; prof. Rutar rabi Črnej ali Čarneja in tako tudi izgovarjajo; mislim pa, da je prva oblika Črnel in Čnela, ime, ki se nahaja večkrat v Julijskih Alpah.

Jugozapadna stena Bobotovega Kuka

Foto dr. Br. Gušić

a = prečnica
b = kockasta skala

c = rumeni odlom
d = skalnati plošči

e = gredina
f = oršna stena

Lipovšek Marijan:

Čez Durmitor na morje

(Dalje.)

Jugozapadna stena Bobotovega Kuka.

(Slika gore v celoti v 8. številki med str. 248—249.)

Prihodnji dan (27. julija) smo odšli Leo, Miloš in jaz kot prva plezalska partija v steno Bobotovega Kuka. Nič kaj prida ni kazalo vreme, megle so se povesele doli do grušča. Koj od bajte smo zavili navzgor in visoko čez melišča stopali po gibljivem kamenju nad jezerom. Strmo v vodo sega mel in pozimi grmijo tod najbrž strašni plazovi ter se kopičijo v jezeru. Poldrugo uro smo hodili do vstopa. Za vstop smo si namreč izbrali značilen steber, ki se v kotu pod najvišjim vršcem, kjer se greben prelomi proti jugu, naslanja na črne prevese. Odkrila nam je ta steber pravzaprav megla, tako varljivo se iz daljave na videz spaja z ostalim ostenjem. Drugi dan po našem prihodu, ko smo sekali borovje za podrti streho, smo nenadoma zastrmeli v ta silni steber, ko je za njim bela megla zavila ostalo steno za trenotek v svoje odelo.